

УКРАЇНСЬКА
НОТАРІАЛЬНА ПАЛАТА

МІНІСТЕРСТВО
ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

**Стратегія реформування нотаріату України та
удосконалення законодавства про нотаріат**

**Матеріали Всеукраїнського науково-практичного
форуму нотаріусів України**

Українська нотаріальна палата
29 травня 2009 року
м. Київ

Теорія нотаріального процесу

Тези співдоповіді Комарова В'ячеслава Васильовича, завідувача кафедри цивільного процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, професора, кандидата юридичних наук

Обов'язок держави щодо захисту прав громадян зводиться не тільки до відновлення чи визнання порушених або оскаржених прав, але і до недопущення їхнього порушення чи оспорювання.

Нотаріальна діяльність має превентивний (попереджувальний) характер, захищаючи права і законні інтереси громадян від можливих порушень у майбутньому, надаючи нотаріальним документам безспірного характеру. Правочин, засвідчений в нотаріальному порядку, гарантує захист набувача прав від будь-яких несподіванок, є правомірним і сталим. Превентивна роль нотаріату проявляється при здійсненні нотаріальних дій, при відмові в їхньому здійсненні, при роз'ясненні сторонам наслідків вчинених дій.

Таким чином, інституту нотаріату в правовій державі приділяється одна з ключових ролей не тільки в наданні правової допомоги фізичним та юридичним особам і в забезпеченні їхньої правової безпеки, але й у запобіганні спорів між учасниками договірних відносин. Участь нотаріуса при розробці умов угоди перед її практичним виконанням дозволяє уникнути виникненню спорів про право між сторонами укладеного і нотаріально засвідченого правочину, а також робить їхні відносини більш стабільними і передбачуваними, особливо в умовах ринку. Участь нотаріуса дозволяє забезпечити кожному зі сторін правочину правовим захистом вже на стадії оформлення права і договору, у той час як судовий захист може знадобитися пізніше, на стадії спору.

Нотаріат значно полегшує встановлення обставин справи в судовій процедурі, оскільки юридична чинність виданих нотаріусом документів надзвичайно висока. І хоча закон не надає переваг жодним доказам (згідно з

цивільним процесуальним законодавством України), проте, нотаріальні документи мають визначені особливості. Вони об'єктивно викликають довіру в суду, бо видані незалежною, безсторонньою, компетентною особою, не зацікавленою у результаті спору. І якщо можна заперечувати факти, підтверджені показаннями одних свідків за допомогою доведень інших, то зміст більшості нотаріально оформлених документів можна оспорювати тільки шляхом пред'явлення відповідного позову, наприклад, про визнання недійсним заповіту, свідоцтва, договору тощо.

У зв'язку з цим найважливішого значення набуває питання правової регламентації процесуальних аспектів нотаріальної діяльності.

При вчиненні будь-якої нотаріальної дії нотаріус приймає юридично значуще рішення (у формі свідоцтва чи посвідчувального напису), що впливає на правовий статус зацікавлених осіб. Ухвалення такого рішення можливо лише в результаті розгляду і вирішення юридичної справи, тобто застосування норм права до окремого явища — правової ситуації. Тому нотаріальну діяльність варто розглядати як специфічну правову форму діяльності, сутність якої полягає в тому, що в її межах здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріатом юрисдикційних повноважень у безспірних справах.

Застосування права (у тому числі нотаріатом) є особливою формою його реалізації — державно-владною діяльністю, у результаті якої шляхом винесення індивідуальних правових актів суб'єкти суспільних відносин наділяються конкретними суб'єктивними правами і обов'язками.

Усе це свідчить, що правовий характер нотаріальної діяльності виявляється у двох ключових аспектах. По-перше, нотаріальні дії вчиняються на підставі закону та у порядку, встановленому законом; по-друге, нотаріальні дії тягнуть правові наслідки.

Діяльність нотаріату є різновидом правозастосовчої, юрисдикційної діяльності, зачіпає найбільш важливі та істотні аспекти здійснення прав громадянами і юридичними особами і тому має здійснюватися в процесуальній

формі, що забезпечує єдність і адекватність правового змісту і юридичної форми договору чи іншої юридично значущої дії; виявлення дійсного волевиявлення сторін; баланс публічних і приватних інтересів.

Відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням нотаріальної діяльності між нотаріусами і зацікавленими у вчиненні нотаріальних дій особами з приводу посвідчення юридичних фактів (правочинів), вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, видачі свідоцтв про право на спадщину тощо, за своїм характером є процесуальними, спрямованими на вирішення матеріально-правових питань, віднесених до його компетенції (тобто нотаріальної справи).

Прийняття нотаріусом рішення передуює встановлення кола фактів, передбачених необхідною для застосування в даному випадку нормою; збирання, вивчення і оцінка документів – доказів у справі; перевірка відповідності вчинених дій до вимог закону і дійсним намірам сторін тощо. Нотаріуси здійснюють такі процесуальні дії, як прийняття документів від громадян і юридичних осіб, визначення їхньої приналежності і допустимості для вчинення нотаріальної дії, витребування додаткових документів, повідомлення зацікавлених осіб. За наявності підстав можлива відмова у вчиненні нотаріальної дії, її відкладення, зупинення тощо.

Нотаріальна діяльність передбачає досить широке коло юридичних дій, що вчиняються в межах нотаріального провадження з приводу розгляду та вирішення конкретної нотаріальної справи, і не зводиться до простої процедури проставлення печатки та підпису нотаріуса. Все це свідчить про необхідність розробки та подальшого законодавчого закріплення поняття нотаріального процесу.

При цьому слід виходити з того, що кожна форма захисту цивільних прав конструюється з урахуванням специфіки компетенції органу цивільної юрисдикції, уповноваженого розглядати ті чи інші цивільні справи, та покладених на нього завдань. В свою чергу, особливості організаційної структури, компетенції, способи вирішення справ, що характеризують діяльність

того чи іншого органу, зумовлюють наявність судової, нотаріальної, третейської та інших процесуальних форм.

Нотаріальний процес – це форма здійснення нотаріальної діяльності, різновид юридичного процесу, що представляє собою встановлений законом порядок вчинення нотаріальних дій.

Зміст нотаріального процесу складають процесуальні дії нотаріусів або осіб, які до них дорівнюються, та інших учасників нотаріального процесу, якими реалізуються надані законодавством їхні процесуальні права та обов'язки.

Таким чином, нотаріальний процес є специфічною правовою формою діяльності, сутність якої полягає в тому, що в її межах здійснюється застосування правових норм через реалізацію нотаріусами юрисдикційних повноважень щодо безспірних справ.

Нотаріальний процес характеризується структурово-складним змістом. Елементами нотаріального процесу є його суб'єкти, стадії, провадження та нотаріальна процесуальна форма. Кожен з цих елементів має отримати належне законодавче унормування.